

Danira Pervić, MA
danira.pervic@gmail.com

UDK / UDC 316.3:351.78

Pregledni naučni rad / Scientific review article

Primljeno / Received: 01. 09. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 28. 07. 2026.

BAUMANOVA ANALIZA STRAHA, GRADA I SIGURNOSTI U FLUIDNOJ MODERNOSTI

BAUMAN'S ANALYSIS OF FEAR, THE CITY AND SECURITY IN LIQUID MODERNITY

Sažetak:

Rad se bavi teorijskom analizom koncepta straha u okviru Baumanove koncepcije fluidne modernosti. Polazeći od pretpostavke da strah u suvremenim društvima ne predstavlja privremeno i prolazno emocionalno stanje, već trajnu i strukturnu društvenu činjenicu, u radu se razmatraju ključni elementi Baumanove interpretacije nesigurnosti, neizvjesnosti i rizika. Posebna pažnja posvećena je odnosu između individualizacije i privatizacije sigurnosti, transformaciji urbanog prostora u mjesto projekcije straha od drugosti, te promjeni uloge države, koju Bauman opisuje kao državu lične sigurnosti. Rad je teorijsko - interpretativnog karaktera i ne teži empirijskoj provjeri iznesenih teza, već analitičkoj rekonstrukciji Baumanovih argumenata i njihovom pozicioniranju unutar šire sociološke rasprave o modernitetu, riziku i sigurnosti. U radu se također ukazuje na analitičku vrijednost Baumanovog pristupa za razumijevanje suvremenih oblika društvene nesigurnosti, ali i na njegova ograničenja u objašnjenju mogućnosti kolektivnih odgovora na strukturno proizvedene strahove.

Ključne riječi: fluidna modernost, strah, nesigurnost, neizvjesnost, rizik, grad, individualizacija, država lične sigurnosti

Summary:

This paper provides a theoretical analysis of the concept of fear within Bauman's conception of liquid modernity. Proceeding from the assumption that fear in contemporary societies is not a temporary or transient emotional state, but rather a permanent and structural social fact, the paper examines the key elements of Bauman's interpretation of insecurity, uncertainty, and risk. Particular attention is devoted to the relationship between individualization and the privatization of

security, the transformation of urban space into a site onto which fear of otherness is projected, and the changing role of the state, which Bauman describes as the personal safety state. The paper is theoretical and interpretative in nature and does not seek to empirically test the propositions presented. Instead, it aims to analytically reconstruct Bauman's arguments and position them within the broader sociological debate on modernity, risk, and security. It also highlights the analytical value of Bauman's approach for understanding contemporary forms of social insecurity, while addressing its limitations in explaining the possibilities of collective responses to structurally produced fears.

Keywords: *liquid modernity, fear, insecurity, uncertainty, risk, the city, individualization, personal safety state*

Uvod

Koncepcija fluidne modernosti Zygmunta Baumana polazi od pretpostavke da su suvremena društva obilježena dubokim i trajnim strukturnim promjenama koje zahvaćaju gotovo sve sfere društvenog života – od ekonomskih i političkih odnosa, preko kulturnih obrazaca, do svakodnevnih oblika egzistencije. Procesi globalizacije, ubrzane modernizacije, tehnološke transformacije i fragmentacije društvenih veza doveli su do slabljenja tradicionalnih izvora stabilnosti i predvidivosti, čime se intenziviraju osjećaji nesigurnosti i neizvjesnosti koji sve više oblikuju iskustvo suvremenog čovjeka.

U okviru Baumanove teorijske perspektive, strah ne predstavlja prolazno emocionalno stanje, već postaje trajna i strukturna karakteristika društva fluidne modernosti. Gubitak čvrstih socijalnih uporišta, deregulacija rada, individualizacija odgovornosti i povlačenje države iz oblasti socijalne sigurnosti proizvode stanje u kojem pojedinci sve češće preuzimaju teret suočavanja s rizicima koji nadilaze njihove realne mogućnosti kontrole. U tom smislu, osjećaji nesigurnosti i neizvjesnosti ne proizlaze isključivo iz konkretnih prijetnji, već iz opće nepredvidivosti društvenih procesa i nestabilnosti društvenih struktura.

Polazeći od navedenog, cilj ovog rada jeste teorijsko - interpretativna analiza Baumanovog razumijevanja straha u kontekstu fluidne modernosti. Poseban naglasak stavlja se na vezu između straha i ontološke nesigurnosti, transformaciju urbanog prostora u mjesto projekcije straha od *drugosti*, te promjene u ulozi države, koju Bauman opisuje kroz koncept *države lične sigurnosti*. Rad ne teži empirijskoj provjeri iznesenih teza, već analitičkoj rekonstrukciji Baumanovih argumenata i njihovom smještanju unutar šire sociološke rasprave o modernitetu, riziku i sigurnosti.

Izvori straha i nesigurnosti

U nastavku razmatramo strah ne kao izoliranu psihološku reakciju, već kao društveno proizveden i strukturno uvjetovan fenomen. Polazeći od Baumanove teorijske perspektive, izvori straha se sagledavaju u sprezi subjektivnog iskustva i objektivnih društvenih procesa, pri čemu se strah pojavljuje kao posljedica nestabilnosti društvenih struktura, erozije sigurnosnih mehanizama i individualizacije odgovornosti u fluidnoj modernosti. Strah predstavlja neugodno emocionalno stanje različitog intenziteta koje je izazvano stvarnom ili pretpostavljenom opasnošću. Takvo emocionalno stanje podrazumijeva subjektivni osjećaj nelagode i nesigurnosti, sklonost povlačenju ili obrambenom djelovanju prema izvoru opasnosti, te fiziološke reakcije koje čine promjene potaknute povećanim uzbuđenjem autonomnoga živčanog sustava. Već u ovoj općoj definiciji vidljivo je da strah ima višeslojnu strukturu: on istovremeno obuhvaća emocionalnu, kognitivnu i tjelesnu dimenziju. Baumanova sociološka analiza upravo polazi od pretpostavke da se ove individualne dimenzije straha ne mogu razumjeti izvan šireg društvenog konteksta u kojem te dimenzije straha nastaju i reproduciraju se.

Fluidni strah u kontekstu fluidne modernosti, prema Baumanu, odnosi se na specifičan oblik straha koji proizlazi iz karakteristika modernog doba koje su nestalne, nesigurne i nepredvidive. „Strah je ime koje dajemo neizvesnosti: našem nepoznavanju pretnje i toga šta nam je činiti – šta možemo i šta ne možemo učiniti – da je zaustavimo u mestu – ili da se od nje odbranimo ako ne možemo da je zaustavimo.“ (Bauman, 2010: 10) Za Baumana, ključna karakteristika fluidnog straha jeste njegova difuznost: on nema jasno odrediv izvor, ne vezuje se za konkretnu prijetnju i ne može se racionalno locirati. Upravo zbog toga fluidni strah postaje trajan pratilac društvenog života, a ne reakcija na izvanredne okolnosti.

U djelu „Moral Blindness: The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity“ (2013.), oslanjajući se na spoznaju francuskog filozofa Rene Descartesa „Mislim, dakle, jesam.“, Bauman Zygmunt i Donskis Leonidas iznose činjenicu: „Bojim se, dakle, jesam.“ (Bauman, Donskis, 2013: 96) Strah i modernost su poput neodvojive braće blizanaca, srasli jedan s drugim i stoga ih je nemoguće razdvojiti. Ova formulacija snažno ukazuje na ontološki status straha u suvremenom društvu: strah više nije samo reakcija na svijet, već postaje način bivanja u svijetu. Identitet modernog subjekta oblikuje se kroz stalnu anticipaciju prijetnji, čime se strah ugrađuje u samu strukturu svakodnevnog iskustva.

Bauman navodi da postoje i uvijek su postojala tri razloga za strah. Prvi razlog je neznanje, odnosno ne znati što će se iduće dogoditi, ranjivost i osjetljivost na prijetnje za koje ne znamo kakve i odakle će doći. Drugi razlog jeste nesposobnost ili nemogućnost kontrole događaja, te sumnja da ništa (ili gotovo ništa) ne možemo uraditi kako bismo spriječili prijetnje koje dolaze. Treći razlog proizlazi iz prva dva, a to je osjećaj poniženja. Narušavanje samopoštovanja i samopouzdanja zbog osjećaja odgovornosti prema samima sebi da nismo uradili sve što je bilo u našoj moći da se obranimo od onoga ili spriječimo ono što nam predstavlja prijetnju. Ova trostruka tipologija straha pokazuje kako se u fluidnoj modernosti briše granica između objektivnih društvenih prijetnji i subjektivnog osjećaja krivice. Neuspjeh u kontroli rizika internalizira se kao lični neuspjeh, što dodatno produbljuje osjećaj nesigurnosti i poniženja.

„Plašimo se onoga što ne možemo kontrolisati. Tu nesposobnost kontrolisanja nazivamo 'nerazumevanje'; ono što zovemo 'razumevanje' nečega je naše poznavanje postupka sa tim nečim... Razumevanje se rađa iz sposobnosti kontrolisanja. Ono što nismo sposobni da kontrolišemo nama je 'nepoznato', a to 'nepoznato' uliva strah. Strah je drugo ime koje dajemo svojoj bespomoćnosti.“ (Bauman, 2010: 112) Bauman ovdje jasno povezuje znanje, moć i sigurnost. U društvu u kojem pojedinci gube realnu mogućnost kontrole nad ključnim procesima, razumijevanje svijeta postaje fragmentarno, a strah se nameće kao dominantan oblik odnosa prema stvarnosti.

Mi živimo u vremenu u kojem vlada strah, a „strah govori jezikom neizvjesnosti, nesigurnosti i nezaštićenosti“ (Bauman, Donskis, 2013: 96) kojim naše društvo raspolaže u izobilju. Fluidni život sa sobom donosi strah od nepoznatog koji dominira svakodnevnim životom, a strah je najintenzivniji kad je u slobodnom pokretu, nejasan, raspršen, bez uzroka i cilja. Kada stigne do osobe „strah postaje samopokretački i samopojačavajući; on stiže sopstveni zamah i razvojnu logiku, ne treba mu puno pažnje i skoro nikakav dodatni napor da bi se širio i rastao - nezaustavljivo.“ (Bauman, 2010: 155) Važno je uočiti da Bauman strah ne promatra kao statičnu pojavu, već kao proces koji se sam umnožava i širi. Jednom kada se strah oslobodi jasnih uzroka, on postaje autonoman društveni mehanizam koji se reproducira kroz svakodnevne prakse, diskurse i medijske reprezentacije.

Čovjek je u stalnoj utrci s vremenom koja je praćena strepnjom i strahom od zaostajanja, preplašen od činjenice da veoma lako može završiti na marginama društva. Brzina potrošačkog društva izaziva strah od osobne propasti, strah da individua neće stići bivati na moderan način. Strahovi su brojni i raznovrsni, baš poput ljudi, i stoga su ljudi različitih društvenih, rodničkih i starosnih

kategorija pogođeni različitim, vlastitim varijantama straha. Baumanova analiza ovdje omogućava razumijevanje činjenice da strah nije univerzalno jednak, već društveno diferenciran. Socijalni položaj, radni status, rod, dob i ekonomski resursi oblikuju specifične varijante straha kojima su pojedinci izloženi u fluidnom društvu.

„Najstrašnije kod straha je njegova sveprisutnost; on može izmilet i iz svakog ćoška naših domova i naše planete. Iz mračnih ulica i sa bleštavih televizijskih ekrana. Iz naših spavaćih soba i kuhinja. Sa naših radnih mesta i podzemne železnice kojom idemo na posao ili se vraćamo kući. Od nečega što smo pojeli i nečega sa čime je naše telo došlo u kontakt. Od onog što nazivamo 'priroda'... i od drugih ljudi...“ (Bauman, 2010: 13) Sveprisutnost straha dodatno se pojačava ulogom masovnih medija, koji ne samo da informiraju o prijetnjama, već ih često amplificiraju i normaliziraju, čime strah postaje sastavni dio svakodnevne percepcije svijeta.

„Ontološka sigurnost je jedan oblik, ali veoma važan oblik, osećanja sigurnosti u širem smislu... Ovaj se izraz odnosi na pouzdanje koje je svojstveno većini ljudi, kada je reč o kontinuitetu njihovog samoidentiteta i o stalnosti prisutnog društvenog i materijalnog okruženja djelovanja.“ (Gidens, 1998: 95) U sociološkom smislu, ontološka sigurnost nastaje kroz stabilne društvene odnose, ponavljajuće obrasce djelovanja i pouzdane institucionalne okvire, koji pojedincu pružaju osjećaj kontinuiteta i predvidljivosti. Njeno narušavanje dovodi do egzistencijalne nesigurnosti, fragmentacije identiteta i pojačane refleksivnosti, što je karakteristično obilježje suvremenog društvenog iskustva.

U današnjici koja je svakako puna neizvjesnosti i nesigurnosti, ogleda se plodno tlo za brojne i raznovrsne strahove kojih ima napretek. Zadaća modernog fluidnog društva je da život pokuša učiniti mogućim sa sveprisutnim strahom. Da umiri strahove i strepnje čije bi posljedice bile potencijalno pogubne za društvo u cijelosti. Ipak paradoksalno toj zadaći, fluidno društvo proizvodi više nego ikad uplašanih, nesigurnih individua koje progoni „sablasi isključenosti“. (Bauman, 2009c: 43) Upravo te individue moraju naučiti da savladaju i žive sa tim istim strahom jer u individualiziranom društvu kakvom pripadamo, svaka individua snosi punu odgovornost za svoju sudbinu. U suprotnom, ne pokažemo li prikladnu adekvatnost da se izborimo sa takvim zadatkom, dobivamo etiketu inferiornosti. Samopouzdanje i dostojanstvo bivaju pogođeni inferiornošću, iz čega dalje potiče depresija koja je sve izraženija u društvu, a cijeli proces se završava egzistencijalnom neizvjesnošću. Paradoks fluidne modernosti ogleda se upravo u tome što društva, nastojeći eliminirati strah, proizvode još više

nesigurnosti. Individualizacija odgovornosti dovodi do toga da se strukturni problemi prevode u lične neuspjehe, čime se strah dodatno internalizira.

„U modernom fluidnom okruženju borba protiv strahova se pokazala kao zadatak koji traje čitav život, a pri tom se učvrstilo verovanje da opasnosti koje rađaju strahove, čak i kada se nijedna od tih opasnosti ne smatra neukrotivom, jesu stalni, neodvojivi pratioci života ljudi. Naš život je sve samo ne slobodan od straha...” (Bauman, 2010: 16)

Da bi se čovjek oslobodio straha (ako ne u potpunosti, onda barem djelomično), mora pronaći sigurnost u modernom fluidnom svijetu. Sigurnost koja bi podrazumijevala utočište, stabilnost i smisao življenja sa svojom vrijednošću. Međutim, ono što je fluidna modernost proizvela jeste nesigurnost življenja, tačnije, čovjek je postao nesiguran sam u sebe, a pri tome ga prate nesigurnost prava, položaja, odnosa sa drugim osobama i svega onoga što mu je blisko i suštinski važno.

Tatalović Siniša kada govori o konceptima sigurnosti navodi: „za sigurnost se može reći da znači težnju za slobodom u odnosu na prijetnje“. I nadalje: „Složena definicija sigurnosti podrazumijevala bi stanje čije određenje zavisi od nekoliko vrsta ocjena zasnovanih na percepcijama: prvo, prijetnji usmjerenih prema određenom zaštićenom objektu (koji se promatra kao vrijednost); drugo, percepcija prijetnji i osjećanja nesigurnosti zasnovanih na percepcijama; i, treće, na sposobnosti objekata da se zaštite i njihovih percepcija i ocjena.“ (Tatalović, 2006: 65)

Proizvedena je opsjednutost sigurnošću time što se osjećaj nesigurnosti kod čovjeka više ne javlja na osnovu nedostatka zaštićenosti, nego na osnovu nepostojanja tolerancije na čak i najmanji mogući napad na sigurnost. Najmanja prijetnja se pretvara u strašnog neprijatelja jer narušava dotadašnji mir. Nepostojanje tolerancije je postalo samoobnovljivi izvor strahova kod čovjeka fluidne modernosti. Očekivanja i obećanja od strane znanstvenih i tehnoloških otkrića da je moguć svijet potpune sigurnosti, unosi dodatni nemir u naše živote jer smo postali svjesni da svijet nije došao ni blizu očekivanog. Samo je probuđen osjećaj nemoći i nadovezuje se na postojeću nesigurnost. Živimo u *otvorenim društvima* nametnutim negativnom globalizacijom u kojima je veoma teško omogućiti i jamčiti sigurnost. Time je stvorena mreža ljudske međuzavisnosti u kojoj smo svi opasnost i svi predstavljamo opasnost jedni za druge, te ne postoji sigurno sklonište gdje se možemo sakriti kao ni sigurno izračunavanje rizika i opasnosti koji bi bili mogući samo u rutinski ponavljajućem svijetu. Naš negativno globaliziran svijet se sastoji od opasnosti koje je nemoguće proračunati i time predstavlja potpuno novi vid rizika i opasnosti od onih na koje se koncept rizika obično odnosio. Društvo

rizika, o kojem je govorio Beck Ulrich, označava „razvojnu fazu modernog društva u kojoj se socijalni, politički, ekološki i individualni rizici koje je izazvala dinamika inovacije sve više otimaju institucijama kontrole i osiguranja industrijskog društva“. (Bek, 2001a: 41)

Današnji rizik je privatizirani rizik, a „način na koji informacija o riziku djeluje je da se kolektivno proizvedene opasnosti 'istovare' u privatizirane svjetove pojedinih žrtava i prevedu se kao realnosti za individualno suočavanje i s kojima se bori individualnim naporima“. (Bauman, 2009d: 250) Mi smo suočeni sa neizvjesnosti koja postaje sve jača kako rastu prostorna i vremenska udaljenost čime jača mreža utjecaja i interakcija, kao i sama nepojmljivost budućnosti. Stoga, iako živimo u nekima od najsigurnijih društava koja su ikada postojala, ipak živimo s osjećajem veće opasnosti, neizvjesnosti i straha no bilo koje društvo iz prošlosti.

Beck ističe da „prava društvena težina rizika leži u opasnostima, projektovanim na budućnost“. (Bek, 2001b: 51) Rizici u suvremenom društvu imaju specifičan, ambivalentan karakter: oni su istovremeno stvarni u svojim već vidljivim posljedicama i *nestvarni* jer svoju punu društvenu relevantnost crpe iz budućih, tek mogućih katastrofa. Za razliku od dobara, koja su neposredno opipljiva i evidentna, rizici djeluju prvenstveno kroz anticipaciju i prognoze koje tek treba da se ostvare. Društvo rizika karakterizira preventivna racionalnost: ljudi, institucije i politike djeluju danas kako bi spriječili ili ublažili moguće sutrašnje krize, bilo da je riječ o nezaposlenosti, ekološkoj katastrofi ili tehnološkim prijetnjama. Time se neizvjesnost institucionalizira, a budućnost postaje centralna referentna točka društvene svijesti i organizacije društvenog života.

Bauman tvrdi da današnje društvo karakterizira visoka razina nesigurnosti i rizika. Tradicionalni obrasci sigurnosti, kao što su trajno zaposlenje ili stabilne društvene uloge, sve su manje prisutni. Mali broj ljudi danas uživa privilegiju dugogodišnjeg zaposlenja kod istog poslodavca. Umjesto toga, ljudi se susreću s privremenim poslovima i nesigurnošću po pitanju budućnosti. Stalna nesigurnost radnog mjesta, gdje pojedinac u svakom trenutku može biti otpušten, dodatno stvara teret za modernog pojedinca.

Rad je bio shvaćen kao nešto prirodno dano samo po sebi ljudskim bićima, a ne u vidu izbora. Njemu su se pripisivale pozitivne strane poput iskorjenjivanja bijede i povećavanja bogatstva. U prošlosti su se pravili dugoročniji planovi, ciljevi kojima se težilo i trud koji se u njih ulagao. Potreban je bio kontinuitet u radu. No kontinuitet više nije obilježje poboljšanja. S obzirom da je fleksibilnost sada na snazi, planovi i ciljevi se iz

dugoročnih pretapaju u kratkoročne. Doba trenutačnosti je dovelo do toga da planovi ne sežu dalje od jednog do eventualno dva naredna koraka. Karakter rada u vremenu *lake* modernosti je promijenjen.

„Rad više ne može pružiti sigurnu os oko koje ćemo omotati i fiksirati definicije samih sebe, identitete i životne projekte. A nije ga lako zamisliti ni kao etički temelj društva ni kao etičku os života pojedinca.“ (Bauman, 2011: 137) Radnici su danas pogođeni fenomenom koji je sastavljen od nesigurnosti (položaja, prava i dohotka), neizvjesnosti (odnosi se na postojanje i stabilnost) i nezaštićenosti (svog tijela, sebe samog, kao i imovine, susjedstva, zajednice). Nesigurnost i neizvjesnost za radnika sada znače puno više od straha da će izgubiti posao. Sve to se odražava na psihičko zdravlje čovjeka, što rezultira stresom zbog kojeg dolazi do napetosti i u privatnom životu radnika.

Individualizacija modernog društva je dodatno potakla neizvjesnost i nesigurnost. Pojedinca vodi misao da je odgovoran sam za sebe, kao i da djeluje samo i isključivo za svoje interese, pri tome se osvrćući na interese drugih samo u onolikoj mjeri koliko će ti interesi utjecati na njega. Polazeći od svog djelovanja prema drugima, tako očekuje da se i drugi odnose prema njemu. Tu se rađa neizvjesnost u odnosima ljudskog društva i sasvim normalna reakcija zauzimanja obrambenog stava od potencijalnih prijetnji koje moguće već iza ugla čekaju da napadnu. Davanje prednosti individualnim potrebama i interesima, a manje zajedničkim vrijednostima i solidarnosti, može rezultirati izolacijom i usamljenošću, što dodatno pojačava osjećaj straha. Bez jakih društvenih veza i podrške, ljudi se osjećaju ranjivo i nesigurno.

U kontekstu rasprava o transformacijama suvremenog društva i promjenama struktura sigurnosti, identiteta i društvenih odnosa, Anthony Chukwuebuka Ohaekwusi ističe jednu od ključnih karakteristika fluidne modernosti, a to je ambivalentnost suvremenog svijeta. Ohaekwusi istovremenu slobodu i nesigurnost, otvorenost i nepredvidivost precizno sažima kada fluidnu modernost opisuje na sljedeći način: „Fluidna modernost stoga prikazuje suvremeni svijet kao onaj koji je individualistički, sveobuhvatan, otvoren, sveprisutan i amorfan; svijet mogućnosti, a ne dilema ili specifičnosti. To je nepredvidiv svijet, u kojem se sve može dogoditi i sve je dopušteno.“ (Ohaekwusi, 2018: 74)

Iz Baumanove perspektive, suština današnjih društvenih odnosa se može razumjeti kroz prizmu ravnoteže između slobode i sigurnosti, odnosno odnosa između individualnosti i zajednice. On smatra da sloboda bez sigurnosti zajednice, kao i sigurnost zajednice bez slobode, dovode do neriješenih

društvenih situacija koje ilustriraju izazove s kojima se suočavaju ljudi i društva u današnjem dobu. U osnovi, to znači da ne možemo živjeti bez slobode niti bez sigurnosti. Međutim, kroz prošlost se pokazalo da je teško postići oboje istovremeno. Što više težimo osobnoj slobodi, to može značiti manje sigurnosti, a suprotno, veća sigurnost može podrazumijevati manje osobne slobode. Ravnoteža između ova dva aspekta postaje izazovna, a društva se često suočavaju s dilemom izbora između individualne autonomije i očuvanja kolektivne sigurnosti.

Svjesni da sami ne možemo mnogo toga uraditi, ali isto tako svjesni da je odgovornost na nama samima, skloni smo suočavanju s prijetnjama za koje vjerujemo da su nam bliske i rješive. Traže se privremene mete i njihovo rješenje zbog uklanjanja fokusa sa rasprostranjenih opasnosti kojima čovjek ne zna ni izvor ni kraj. Pojedinaac se hvata u koštac s rizicima kojima će potencijalno biti izložen ili pogođen, ne bi li sam sebe umirio i barem djelomično oslobodio nesigurnosti.

Čovjek kada osjeti da je njegova osobna sigurnost ugrožena, spreman je učiniti (gotovo) sve kako bi prijetnju uklonio. Tako je kapital straha pogodan za različite vrste profita, kako komercijalnu tako i političku. Strah je veoma važan politički resurs, posebice u vremenu kada stare ideologije više ne posjeduju moć koju su imale nekoć. Javna vlast, političke stranke i organizacije putem straha učvršćuju svoj položaj, stavljajući pod pitanje osobnu sigurnost širih masa, dopirući do protivničkih strana i to sve u zajedničkom djelovanju sa masovnim medijima. Medijska prezentacija prijetnji i katastrofa može izazvati prekomjernu percepciju opasnosti i pridonijeti stalnom osjećaju straha. Objavljivanje vijesti i kontinuirano izvještavanje o nasilju i prijetnjama mogu stvoriti sliku svijeta koji je nepredvidiv i opasan.

Vrijeme kojem pripadamo je okarakterizirano nesigurnošću sadašnjice i neizvjesnošću sutrašnjice koje prethode strahovima. Bauman je prigodno usporedio strah sa demonom, čak štoviše, „strah je zapravo najzlokobniji od mnogih demona koji se gnezde u otvorenim društvima našeg vremena“. (Bauman, 2010: 150) Upravo ti demoni su preuzeli kontrolu nad našom svakodnevnicom, našim životima i u velikoj mjeri utječu na naš napredak.

„Budućnost je uvijek bila neizvjesna, ali njezina hirovitost i nestalnost nikad se dosad nisu osjećale tako neukrotivim kao u tekuće modernom svijetu 'fleksibilnog' rada, krhkih ljudskih veza, fluidnih raspoloženja, plutajućih prijetnji i nezaustavljive parade kameleonskih opasnosti.“
(Bauman, 2009c: 58)

Strah od drugosti u urbanom okruženju

Naša intencija ide u smjeru gdje nastojimo usmjeriti pažnju na urbani prostor kao *laboratorij* fluidne modernosti: mjesto na kojem se globalni procesi (migracije, kulturna raznolikost, ekonomske nejednakosti) prelamaju kroz svakodnevne susrete i napetosti. U Baumanovoj perspektivi, grad nije samo fizički prostor, nego društveni odnos – ambijent u kojem se strah oblikuje kroz blizinu nepoznatog i kroz slabljenje mehanizama povjerenja koji su nekada amortizirali društvene razlike. Suvremeni svijet obilježen je globalizacijom i sve većim kretanjem ljudi. Globalizacija je potaknula migracije stanovništva, kako iz ekonomskih razloga tako i zbog političkih i socijalnih nestabilnosti. Ljudi se sve više sele iz jedne zemlje u drugu u potrazi za boljim životnim uvjetima, radnim prilikama i obrazovanjem, što je posljedično dovelo do promjene etničkog i kulturnog sastava mnogih društava. Osjećaj da su ljudi iz različitih kultura nepoznati i potencijalno prijeteći može stvoriti strah i napetost u društvu. Stoga Bauman govori o strahu od *drugosti* i strahu od promjena u društvu. Važno je naglasiti da Bauman *drugost* ne tretira kao stvarnu prijetnju po sebi, nego kao društveno konstruiranu oznaku nepoznatog. Strah se ovdje javlja u trenutku kada se kulturna raznolikost doživljava kao gubitak predvidivosti: kada se svakodnevni obrasci komunikacije, norme i očekivanja više ne čine stabilnim i samorazumljivim. Drugost tada postaje *prazna forma* u koju se upisuju različite anksioznosti – ekonomske, kulturne, sigurnosne i identitetske.

Prema Baumanu, gradovi su bili mjesta neprekidnih i najbržih promjena kroz svoju povijest. Promjene su toliko duboke, a tempo promjena tako zapanjujuće brz, da jedva možemo vjerovati svojim očima i snaći se u nekoć poznatim mjestima. Ističući da su grad i društvena promjena gotovo pa sinonimi i kao takvi trebaju se definirati u međusobnom odnosu, Bauman navodi „da se gradovi definišu kao mesta gde se stranci sastaju, ostaju blizu jedni drugih i dugo vremena su u interakciji, a da ne prestaju da budu stranci jedni drugima“. (Bauman, 2009a: 124) Ova definicija je sociološki *teška*: ona ukazuje da grad proizvodi trajnu situaciju koegzistencije bez potpunog pripadanja. Drugim riječima, urbanitet podrazumijeva stalnu izloženost razlikama, a upravo ta izloženost – kada nije praćena povjerenjem i socijalnim integracijskim mehanizmima – može postati izvor nelagode i straha.

„Stranac je neka osoba koja nije ni suviše blizu, ni suviše daleko. Ako ta osoba pride suviše blizu, neće više biti stranac, već član grupe. Međutim, ako se previše udalji, prekinuće svaki kontakt s grupom. Prema tome, uloga stranca zahteva kombinaciju blizine i distance.“ (Ricer, 2009: 96) Susret stranaca nije sličan susretima rodbine, prijatelja čak ni poznanika u kojem se razmjenjuju

već dobro poznate priče objema stranama. To je iznenadni susret koji isto tako iznenada i završava gdje stranci iz njega također izlaze u svom svojstvu stranaca. Pri susretu stranaca nema zajedničkih uspomena, ničega na što se možemo osloniti pri susretu. Ovdje se jasno vidi zašto je *stranac* povlaštena figura sociološke analize: on predstavlja granicu povjerenja. Dok su rodbina i prijatelji uključeni u mrežu predvidivih očekivanja, stranac ostaje izvan te mreže, pa se susret s njim doživljava kao susret s neizvjesnošću. Bauman u tom smislu pokazuje kako se u fluidnoj modernosti širi zona susreta sa strancima – a time se širi i *zona nelagode* u svakodnevnom životu.

Zbunjujuća raznovrsnost urbanog okruženja je izvor straha, ali je istovremeno i bogatstvo noviteta i iznenađenja koji čine sjaj urbanog pejzaža. „Gusto naseljena urbana područja neizbježno generiraju kontradiktorne impulse 'miksofilije' (privlačnost raznolikoj, heteronomnoj okolini koja nagoviješta nepoznata i neistražena iskustva, te iz tog razloga obećava užitke, avanture i otkrića) i 'miksofobije' (strah od neukrotive količine nepoznatog, neukrotivog, nepristojnog i nekontroliranog).“ (Bauman, 2016: 11) Miksofilija i miksofobija su posebno korisni pojmovi jer obuhvaćaju ambivalenciju urbanog života: grad istovremeno privlači i plaši. Jedan dio stanovnika doživljava raznolikost kao resurs (prilike, iskustva, susreti), dok je drugi doživljava kao prijetnju (gubitak kontrole, nepoznate namjere, rizik). Upravo ta ambivalencija objašnjava zašto se u istom gradu mogu razvijati i kulture otvorenosti i politike isključivanja.

Prvi pogon, koji predstavlja glavnu atrakciju gradskog života, odnosi se na raznolikost mogućnosti, kulture, umjetnosti, ekonomske aktivnosti i interakcija koje gradovi nude. To može biti dinamično i inspirativno okruženje za mnoge ljude, posebno one sa ambicijama i željom da iskuse raznovrsne aspekte života. Nasuprot tome, drugi pogon ističe tamniju stranu urbanog života, u kojoj se manje privilegirane osobe suočavaju s poteškoćama, neizvjesnošću i opasnostima. *Zatvorene zajednice* mogu predstavljati pokušaj bogatih i privilegiranih da se zaštite od ovih izazova, stvarajući fizičku i emocionalnu distancu od neprijatnih aspekata grada. Oni koji nemaju mogućnost da se povuku u takve zajednice, ostaju izloženi rizicima i neizvjesnostima koje grad može pružiti. Ovdje je važno naglasiti da miksofilija i miksofobija nisu samo psihološke sklonosti, nego i društveno uvjetovane pozicije. Oni koji imaju ekonomske i kulturne resurse češće mogu *birati* urbanu raznolikost kao iskustvo, dok oni koji žive u nesigurnim uvjetima raznolikost češće doživljavaju kao dodatni rizik. Tako se strah od drugosti često prepliće s klasnim strahovima i strahom od socijalnog pada. Gradski život je oduvijek privlačio pridošlice koje sa sobom donose nove načine gledanja na stvari i situacije. Upravo te pridošlice su stranci za grad i

oni nisu moderan izum, ali stranci koji ostaju stranci tijekom dugog vremenskog perioda (pa čak i zauvijek) jesu. U predmodernim gradovima strancima nije bilo dozvoljeno da dugo ostaju stranci. Mnogima nije uopće bilo dozvoljeno da uđu u grad, a oni kojima bi to pošlo za rukom su veoma brzo protjerani, te je samo manji broj stranaca uspio da se zadrži duže pod uvjetom da se detaljno upoznaju i *udomaće* s lokalnom mrežom odnosa i načinom života. Baumanova poenta nije da su stranci *novost*, nego da je novost trajanje stranosti. U predmodernim gradovima mehanizmi uključivanja/isključivanja (cehovi, susjedstvo, lokalne mreže, rigidne granice pripadanja) brže su *rješavali* pitanje stranaca. U fluidnoj modernosti, međutim, mobilnost i fragmentacija veza proizvode dugotrajnu koegzistenciju bez integracije, što pojačava nesigurnost i potiče strategije povlačenja.

Danas gradovi predstavljaju prostore u kojima stranci ostaju i kreću se veoma blizu jedni drugih i zato „naši gradovi se od skloništa protiv opasnosti brzo pretvaraju u glavne izvore opasnosti“. (Bauman, 2009b: 90) Kada Bauman kaže da je bojište *unutar grada*, on sugerira da se ključni sukobi suvremenosti odvijaju u mikrosituacijama svakodnevnog života: u javnom prijevozu, na ulici, u susjedstvu, na radnom mjestu. Strah se tu ne razvija nužno iz konkretnog napada, nego iz stalne mogućnosti *incidenta* koji se ne može predvidjeti. Sveprisutna blizina stranaca u gradovima značajno doprinosi nesigurnosti životnih težnji svih gradskih stanovnika i predstavlja izvor uznemirenosti koji se nikada neće iscrpiti. Izvori opasnosti su prešli u samu srž grada gdje se na njegovim ulicama neometano susreću prijatelji, neprijatelji i stranci. Borba protiv nesigurnosti, opasnosti i rizika danas se vodi unutar grada i unutar grada je definirano bojište.

Sigurnosna oprema i usluge se temelje na preplašenim korisnicima. Privredni interesi su upleteni u održavanje, ali i u povećavanje straha kod stanovništva na visokoj razini. „Potrošači plaćaju za te usluge da bi bili sigurniji, ali zapravo ne izgleda kao da postaju sigurniji. Teško je reći šta je uzrok a šta posledica, da li osećanje ugroženosti dovodi do svih mera bezbednosti ili obratno. Verovatno se međusobno pojačavaju.“ (Svendsen, 2008: 101) Ovaj dio otvara važnu vezu između straha i ekonomije: strah postaje tržišni resurs. Što je osjećaj nesigurnosti veći, to je veća potražnja za tehnologijama zaštite, privatnim osiguranjem, nadzorom, *pametnim* sistemima. Međutim, takve mjere često ne uklanjaju uzroke nesigurnosti, nego proizvode novu normalnost: život u režimu stalne prevencije i stalne sumnje.

U toj borbi stanovnici grada biraju izoliran i usamljen život koji omogućavaju domovi u stambenim kompleksima. Karakteristika stambenih kompleksa je izolacija od onih koji se smatraju društveno inferiornima, te udaljenost od

grada sa željom da se postigne što veća sigurnost. Paradoks je u tome što su gradovi izgrađeni zbog pružanja sigurnosti svojim stanovnicima, a danas se češće dovode u vezu sa opasnosti nego li sigurnosti. Zato pri odabiru mjesta za život, realne ali i nerealne prijetnje pojedincu i njegovoj imovini, postaju važna tema razmatranja kao i prioritarno mjesto marketinške politike u trgovini nekretninama. Stambeni kompleksi i zatvorene zajednice ovdje nisu samo urbanistički fenomen, nego sociološki simptom: oni pokazuju kako se povjerenje prebacuje iz javne sfere u privatne *mjehe*. Grad se prestaje doživljavati kao zajednički prostor susreta, a sve više kao prostor koji se mora kontrolirati, filtrirati i *odabrati*.

„Stranac je, po definiciji, faktor koga pokreću namere o kojima se, u najboljem slučaju, može nagađati, ali koje nikada ne možete zasigurno znati. Stranac je nepoznata promenljiva u svim jednačinama koje se izračunavaju kada se razmišlja o odlukama šta činiti i kako se ponašati; i tako, čak i kada stranci ne postanu objekti skrivene agresije i kada nisu otvoreno i aktivno prezreni, prisustvo stranaca unutar polja delovanja nastavlja da izaziva nelagodu...” (Bauman, 2009a: 127) Bauman ovdje precizno locira izvor nelagode: problem nije samo u tome što je stranac nepoznat, nego što je nepoznat u situaciji blizine. Ako je nepoznato daleko, ono se može ignorirati; ako je nepoznato blizu, ono postaje stalni podsjetnik na mogućnost ugrožavanja. Time se *blizina* pretvara u okidač za miksofobiju.

Biti u društvu stranca djeluje zastrašujuće upravo zbog toga što je on promjenjiva nepoznanica čiju namjeru, način razmišljanja ili reakciju nije moguće procijeniti i predvidjeti što čovjeka ostavlja u neizvjesnosti i potencijalnoj opasnosti. Dok za razliku od toga, s prijateljima ili neprijateljima je moguće barem u određenoj mjeri procijeniti njihove buduće postupke i tako se pripremiti za nadolazeću situaciju. Zbog toga u Baumanovoj formulaciji, „stranci su otelotvorenje rizika”. (Bauman, 2009b: 95) Ovdje se vidi kako se rizik lako prevodi u stigmatizaciju. Dakle, stranac se ne doživljava samo kao nepoznata osoba, nego kao simbol opće nesigurnosti. U tom trenutku strah prestaje biti usmjeren na konkretne situacije, a postaje usmjeren na kategorije ljudi, što otvara prostor za politike isključivanja, moralne panike i normalizaciju diskriminacije.

Iako bi homogena zajednica priuštila svojim stanovnicima (potencijalno) osiguranje od rizika, heterogena bi pak pružila i podržala više atrakcija i mogućnosti svojim pripadnicima. Gomilanje stranaca je u isto vrijeme odbojno sredstvo i privlačni magnet koji u grad dovlači nove ljude koji žele promjenu, a umorni su od monotonog života. Različitost obećava mnoštvo novih mogućnosti i prilika za iskoristiti. Homogenost obećava predvidivost,

ali često po cijenu gubitka urbane dinamike i kreativnosti. Baumanova analiza implicira da moderni grad ne može *pobjeći* od heterogenosti bez toga da izgubi svoj identitet. Zato se suvremene urbane strategije često svode na pokušaje da se heterogenost segmentira i kontrolira, umjesto da se društveno integrira.

„Opasnost koju donosi društvo neznanaca klasičan je slučaj proročanstva koje vodi vlastitom ispunjenju. Sve lakše se pogled na neznance stapa s raširenim strahovima od nesigurnosti; ono što se na početku samo pretpostavlja pretvara se u mnogo puta potvrđenu istinu i na koncu postaje samorazumljivo.“ (Bauman, 2011: 106) Zapravo, ovdje je ključno da Bauman ukazuje na *cirkularnu logiku* straha: pretpostavka da su neznanci opasni proizvodi ponašanja (izbjegavanje, povlačenje, kontrola, neprijateljstvo) koja zatim zaista mogu povećati napetosti i incidente. Tako se početna sumnja pretvara u *dokaz*, a strah postaje društveno samorazumljiv. Upravo zato Bauman insistira na tome da je strah u fluidnoj modernosti i društveno proizveden i društveno reproduciran.

Promjene koncepta sigurnosti i uloge države u eri globalizacije

U ovom dijelu rada nastojimo ukazati kako se fokus premješta sa urbanog iskustva straha na makro - društveni nivo: na promjene uloga države, transformaciju socijalne države i privatizaciju rizika u uvjetima *negativne globalizacije*. Baumanova osnovna teza, koja se ovdje razrađuje, jeste da se sigurnost u fluidnoj modernosti sve manje razumije kao kolektivno pravo i institucionalna garancija, a sve više kao individualni zadatak i tržišni proizvod. Pod utjecajem globalizacije desile su se promjene u društvu koje su dovele do premještanja fokusa sa sigurnosti i samopouzdanja, na sigurnost i zaštitu od prijetnji. „Naša 'opsednutost bezbednošću' i, kao rezultat toga, nepostojanje tolerancije za makar i najmanje kršenje bezbednosnih mera, je ono što postaje najbogatiji, samoobnovljivi i verovatno neiscrpan izvor naših strepnji i strahova.“ (Bauman, 2010: 152) Bauman iznosi pretpostavku da je ovisnost o strahu i sigurnosti proizašla iz očekivanja da će biti ispunjeno obećanje o životu posve oslobođenom od straha uz potpunu sigurnost, potpomognuto znanstvenim otkrićima i tehnološkim izumima. Bauman ovdje ukazuje na paradoks modernih sigurnosnih politika. Zapravo, što se više sigurnost obećava i tehnološki *garantira*, to se više širi osjetljivost na svako odstupanje. Drugim riječima, sigurnost postaje ideal bez tolerancije na rizik, a upravo ta netolerancija proizvodi stalno *podešavanje* straha na nove i sve sitnije prijetnje. Sigurnost se tako pretvara u horizont koji se stalno udaljava, dok strah postaje stalno prisutan.

Ranije je postojala sfera samopouzdanja i samopotvrđivanja podržana institucionalnim stubovima koje je osiguravala država. Međutim, ta sfera je sada otvorena za utjecaj tržišnih sila i postala je igralište globalnih snaga koje djeluju izvan političke kontrole. Društvena politika koja je imala za cilj smanjenje individualne nesreće, postupno se smanjuje i izbacuje ispod razine koja je potrebna za održavanje vjere u sigurnost. Što dalje dovodi do toga da se društvo suočava s problemima kao što su nedostatak političke kontrole nad globalnim silama, osjećajem nemoći kod stanovnika, te nedostatkom vjere u sustav socijalne zaštite. Ovdje je moguće jasno prepoznati centralni Baumanov motiv, a to je da erozija socijalne države ne znači samo smanjenje materijalnih prava, nego i slabljenje simboličkog osjećaja zaštite i pripadanja. Kada institucije prestanu biti pouzdan okvir, pojedinac gubi *oslonac* za planiranje života, a nesigurnost poprima egzistencijalni karakter. Taj osjećaj nemoći nije individualna slabost, već društveno proizvedena posljedica nepodudarnosti globalnih procesa i nacionalnih instrumenata političke kontrole.

Globalne promjene i sile, kao što su globalna ekonomija, tehnološki napredak i međunarodni odnosi, sve više oblikuju naše živote. Međutim, naše institucije političkog djelovanja ostaju često ograničene na nacionalne granice. Urbani prostori nerijetko služe kao žarišta globalnih promjena, budući da se u njima koncentrira velik broj ljudi, poduzeća i resursa. No istovremeno, lokalni politički akteri se suočavaju s ograničenim ovlastima da djeluju u takvom okruženju, što može rezultirati nedostatkom učinkovite političke akcije. Kratko sažeto, Bauman naglašava: „gradovi su postali deponije za globalno proizvedene probleme. Stanovnici gradova i njihovi izabrani predstavnici se sve više suočavaju sa zadatkom koji ne mogu da ispune ni uz najbolju maštu: zadatak pronalaženja lokalnog rešenja za globalne kontradikcije“. (Bauman, 2009a: 121) Baumanova metafora *deponije* ovdje ima dvojako značenje: prije svega, gradovi preuzimaju posljedice globalnih kontradikcija (nejednakosti, migracije, nesigurni rad, polarizacija), ali i to da se ti problemi lokaliziraju kao da su lokalno proizvedeni, pa se od lokalnih aktera očekuje rješenje koje oni strukturno ne mogu ponuditi. Na taj način se frustracija i strah premještaju na podij svakodnevice, gdje se traže brza, praktična i često represivna rješenja.

Usprkos tome, činjenica je da država ne može jednostavno odustati od svojih odgovornosti za koje je zadužena i napustiti svoju teritoriju. Bez obzira na to koliko je njezin teritorij izložen utjecaju globalnih sila, država je i dalje odgovorna za održavanje reda, sprovođenje zakona i pružanje zaštite svojim stanovnicima. Paradoksalno tome, to što država sve više prepušta kontrolu drugim silama, kako unutar tako i izvan svoje teritorije, često dovodi do potrebe za zadržavanjem i proširenjem svoje uloge u održavanju reda. To

može biti rezultat nedostatka kontrole nad ekonomskim procesima ili utjecaja globalnih sila koje djeluju izvan dosega političke kontrole države. Kako bi održala stabilnost i red unutar svoje teritorije, država može biti primorana da proširi i intenzivira svoje aktivnosti u nadgledanju i očuvanju reda. Želimo sada i ukazati na važan Baumanov paradoks gdje, prema Baumanu, država slabi tamo gdje bi mogla smanjivati strukturne uzroke nesigurnosti (rad, socijalna zaštita, ekonomija), ali jača tamo gdje može pokazati *vidljivu moć* (nadzor, policija, kontrola prostora, kaznene politike). Drugim riječima, država se transformira iz garanta socijalne sigurnosti u *menadžera reda* i simboličke sigurnosti.

„Deregulacija tržišnih snaga i jednostrana predaja države 'negativnoj' globalizaciji...treba da se plati, i to svakodnevno, u valuti društvenog narušavanja i razaranja: u valuti neviđene slabosti ljudskih veza, nepostojanosti društvenih lojalnosti, te krhkosti i opozivosti obaveza i solidarnosti - čije posljedice opterećuju vlade država teretom koji nije manji od zadataka koji su bili vezani za uspostavljanje, održavanje i dnevno servisiranje socijalne države. To je svakodnevna normalnost, a ne povremeni neuspjeh dereguliranih tržišta i negativne globalizacije, koji sada podstiče nikad brži rast društvenih računa koje su same vlade obavezne da plate.“ (Bauman, 2010: 158) Ovdje je riječ o direktnom povezivanju makro - ekonomskih procesa s mikro - iskustvom straha. Odnosno, kada su veze krhke, lojalnosti nepostojane, a solidarnosti opozive, društveni život gubi *mrežu amortizacije*. U takvom ambijentu i mali poremećaji mogu proizvesti velike egzistencijalne potrese, jer pojedinac nema stabilne kolektivne oslonce.

Primjetno je da zaštitna mreža društvenih prava slabi kao i to da se gubi vjera u njen dugoročni opstanak kao čvrstog okvira za planove u budućnosti. Suprotno viziji države koja je težila eliminaciji nesigurnosti i straha, oni se ipak vraćaju i stvaraju pogodno tlo za cvjetanje i uspon tržišta u uvjetima nesigurnosti što se nadalje povezuje sa profitom utemeljenim na ljudskom strahu i osjećaju nesreće. Važno je naglasiti Baumanovu tezu da nesigurnost nije samo *nuspojava* globalizacije, nego i uvjet tržišne dinamike. Nesigurnost povećava potražnju za sigurnosnim uslugama, osiguranjima, privatnim rješenjima, ali i za proizvodima koji obećavaju kontrolu, status i identitetsku potvrdu. Strah se tako uklapa u logiku potrošačkog društva i postaje pokretač tržišnih mehanizama.

Ziegler Jean ističe da: „Država koja svojim građanima ne daje osjećaj sigurnosti, koja im ne osigurava ni minimum socijalne stabilnosti i prihoda te predvidljivu bolju budućnost te koja ne jamči javni poredak u skladu s njihovim moralnim uvjerenjima - takva je država osuđena na propast. (...)

Građanin prepušten bez zaštite velikim socijalnim rizicima gubi svoju značajku građanina. Čovjek koji stalno strahuje za svoj posao, svoju plaću i svoja prava nije slobodan čovjek. Privatizacija države ruši slobodu čovjeka. Ona uništava pravo građanstva.“ (Ziegler, 2003: 101) Zieglerova tvrdnja pojačava normativnu dimenziju koja je kompatibilna s Baumanovom kritikom, a to je da kada se socijalni rizici privatiziraju, gubi se sadržaj građanstva kao realnog prava. Time strah prestaje biti privatna emocija i postaje politički pokazatelj slabljenja društvenog ugovora i institucionalne solidarnosti.

Privatizacija (premještanje kontrolnih funkcija iz javnog sektora u privatni) i individualizacija (naglasak na pojedinačnim interesima i slobodama) su promovirani kao oslobađanje od strogih društvenih normi i disciplina. Teret rješavanja društvenih problema se sve više prebacuje na pojedince, koji sami moraju tražiti i koristiti individualna i samostalna rješenja, uz nedovoljno adekvatne resurse. Briga za ljudske nevolje je privatizirana, a alati i prakse skrbi su deregulirani. Odnosno, sve više je istaknuta privatizacija problema i smanjena nada za kolektivnu egzistencijalnu sigurnost. Pojedinci se potiču na ostvarivanje vlastite sigurnosti u sve nesigurnijem i nepredvidljivijem, a samim time i potencijalno opasnijem svijetu. U Baumanovom smislu, individualizacija ne znači *više slobode* u emancipatorskom ključu, nego prebacivanje sistemskih problema na pojedinca. Pojedinaac dobiva formalnu odgovornost bez realne moći. Naime, očekuje se da upravlja rizicima koji su proizvedeni globalnim ekonomskim i političkim procesima. Upravo ta disproporcija između odgovornosti i kontrole proizvodi trajno stanje tjeskobe i osjećaj da se život mora voditi kao stalni projekt *snalaženja*.

„Problem je u tome da su akcije koje obećavaju da budu efikasne najčešće irelevantne u odnosu na prave uzroke strepnje - dok potencijalno relevantne akcije uporno ostaju nedelotvorne. Na kraju krajeva, najakutniji 'egzistencijalni potresi' koji podrivaju samopouzdanje i podstiču mučnu neizvesnost rađaju se na području do kog ne mogu dopreti sredstva koja su na raspolaganju pojedincima... Tlo na kome počivaju naši životni izgledi uistinu je nestabilno i trošno...“ (Bauman, 2010: 162) Ovo možemo čitati i kao sažetak Baumanove kritike, a na način da individualne strategije sigurnosti (oprez, kupovina, nadzor, privatna zaštita) često jesu psihološki umirujuće, ali strukturno irelevantne, jer ne dotiču uzroke nesigurnosti. Istovremeno, kolektivne strategije (regulacija, socijalna zaštita, politička kontrola globalnih tokova) ostaju nedostupne ili neučinkovite. Tako nastaje *praznina djelovanja* koja hrani neizvjesnost.

Osobna sigurnost je postala važan faktor u marketinškim strategijama potrošačke robe, kao i u političkim manifestima i izbornim kampanjama. Delić Zlatan ističe da je marketing inovacija, „privilegirano mjesto za kontrolu našeg uma, tijela i emocija; praznik zavodjenja: organizirana prijevara, laž, obmana, iluzija, zabluda“. (Delić, 2012: 15) Promocija osobne sigurnosti kao prodajne tačke u marketinškim strategijama nije rijetka pojava. Potrošači često pokazuju veći interes za proizvode ili usluge koji potencijalno ostvaruju sigurnost, a marketinške kampanje često koriste osjećaj straha kako bi naglasile korisnost proizvoda ili usluga u vezi sa sigurnošću. Stoga, interesi potrošačkog društva za podizanjem tjeskobe, panike i straha u svrhu prodaje robe potrošačima, neprestano rastu. Ovdje se otvara važna veza između komercijalnog i političkog upravljanja emocijama. Možemo kazati kako tržište straha i politika straha često rade u istom pravcu. Oboje nude brza, individualizirana i vidljiva rješenja (kupovina proizvoda, pooštavanje mjera, nadzor), dok se strukturni uzroci nesigurnosti zadržavaju izvan fokusa. Na taj način strah postaje pogodan resurs za mobilizaciju potrošača i birača.

„Kako bi se kotači potrošačkog tržišta održali dobro podmazanima, potrebno je neprestano snabdijevanje dobro razglašenim novim opasnostima. A potrebne opasnosti moraju biti pogodne za prevođenje u zahtjeve kupaca: takve su opasnosti 'prilagođene da odgovaraju' privatiziranoj borbi protiv rizika.“ (Bauman, 2009d: 253) Slično tome, političke kampanje često se oslanjaju na obećanja o održavanju reda i zakona, uključujući i aspekte osobne sigurnosti, kako bi privukle birače. Fokus na sigurnost može biti efektivan način da se stekne podrška i izgradi povjerenje kod birača. *Prilagođene opasnosti* su one koje se mogu individualno kupiti i individualno riješiti. To znači da se opasnosti prevode u privatne potrebe (alarm, kamera, osiguranje, suplement, aplikacija, privatna škola, ograđeni kvart), čime se kolektivno pitanje sigurnosti pretvara u privatni stil života. Posljedica je dalje produbljivanje nejednakosti: oni koji imaju resurse mogu kupovati privid kontrole, dok oni bez resursa ostaju izloženi rizicima.

„Zahvaljujući negativnoj globalizaciji, ukupna suma, količina i intenzitet popularnih strahova, na kojima lako mogu zaraditi promoteri i oni koji praktikuju tu strategiju, nesmetano rastu. Zahvaljujući obilju strahova, strategija o kojoj govorimo može biti rutinski korišćena, pa se tako negativna globalizacija takođe može nesmetano nastaviti. To jest, u predvidivoj budućnosti. Ali opet, kao što smo i ranije videli, 'predvidljivost' je jedna od onih osobina koje upadljivo nedostaju negativno globalizovanom fluidnom modernom svetu.“ (Bauman, 2010: 186)

Bauman ovdje opisuje zatvoreni krug u kome globalizacija proizvodi strahove, a strahovi omogućavaju strategije profita i političke mobilizacije, odnosno, te strategije dodatno legitimiraju nastavak istih procesa. Time strah postaje *gorivo* društvenog poretka, a ne samo njegova posljedica.

Kao posljedica svega navedenog vidljivo je da društvo više nije zaštićeno od strane države na način na koji je nekad bilo. Nacionalna država gubi dio svoje moći u globalnom prostoru. Politička moć se sve više prenosi na individualnu *životnu politiku* i *podizvođače* odnosno pojedinačne ljude. Globalizacija, napredak tehnologije i međunarodne integracije dovode do smanjenja suvereniteta nacionalnih država. U isto vrijeme, individualni građani preuzimaju veću odgovornost za upravljanje vlastitim životima i donošenje odluka koje su nekada bile rezervirane za državu. Pojam *životne politike* ovdje sugerira da se politika seli na nivo individualnog upravljanja biografijom. Zapravo, građanin postaje menadžer vlastitih rizika (zaposlenje, zdravlje, obrazovanje, sigurnost, mobilnost). U tom pomaku gubi se kolektivna dimenzija sigurnosti, a društvena pitanja se rješavaju kroz privatne strategije prilagođavanja.

Takvu državu koja ima smanjenu i drugačiju funkciju u odnosu na prošlost, Bauman naziva *državom lične sigurnosti*. Njegov stav prema takvoj državi je kritički orijentiran zbog mogućnosti zloupotrebe moći, neravnoteže između sigurnosti i slobode, kao i stvaranja društava zasnovanih na strahu i podjelama.

Naglašavao je da države često nastoje da održe sigurnost primjenom različitih mjera nadzora, tehnologije i zakona, što može dovesti do ograničenja slobode i privatnosti pojedinaca. Stoga je pozivao na promišljanje o alternativnim pristupima koji bi omogućili ravnotežu između sigurnosti i slobode, kao i jačanje društvene solidarnosti i odgovornosti. Koncept *države lične sigurnosti* sažima Baumanovu kritiku transformacije državne racionalnosti. Prema tome, država sve češće dokazuje svoju relevantnost kroz upravljanje strahom, nadzorom i kontrolom, umjesto kroz smanjenje društvenih nejednakosti i jačanje socijalne sigurnosti. Time se sigurnost i sloboda dovode u tenziju, a društvena solidarnost slabi, jer se strah koristi kao legitimacijski resurs. Baumanov poziv na alternativne pristupe može se razumjeti kao zahtjev za obnovom kolektivnih oblika sigurnosti, ali ne kroz represiju, nego kroz jačanje povjerenja, socijalnih prava i društvene odgovornosti.

Zaključak

Analiza straha, grada i sigurnosti u okviru Baumanove koncepcije fluidne modernosti ukazuje na duboke promjene suvremenog društva u kojem se stabilni obrasci života rastvaraju pod pritiskom ubrzanih promjena, globalnih rizika i slabljenja tradicionalnih struktura sigurnosti. Ontološka nesigurnost pritom ne označava prolazno stanje, već trajnu dimenziju suvremenog iskustva koja oblikuje način na koji pojedinci percipiraju sebe i svijet oko sebe. U Baumanovoj perspektivi, strah ne predstavlja iznimku niti patološku devijaciju, već normalizirano stanje svakodnevice u društvu koje je izgubilo čvrste institucionalne i simboličke oslonce. Gubitak stabilnosti, predvidivosti i kolektivne zaštite rezultira fragmentacijom identiteta, slabljenjem osjećaja pripadnosti i erozijom povjerenja u institucije, što produbljuje egzistencijalnu neizvjesnost i osjećaj društvene ranjivosti.

U radu je pokazano da se strah u fluidnoj modernosti konkretizira kroz više međusobno povezanih društvenih procesa. Urbanizirani prostori postaju mjesta intenzivnih susreta s *drugosti*, gdje se blizina nepoznatog može prevesti u miksofobiju, segregaciju i povlačenje u zatvorene zajednice. Istovremeno, promjene u ulozi države u uvjetima negativne globalizacije dovode do slabljenja socijalne sigurnosti i preraspodjele odgovornosti sa kolektivnih institucija na pojedinca. Država se sve češće preoblikuje u ono što Bauman naziva *državom lične sigurnosti*, u kojoj se sigurnost održava prvenstveno kroz nadzor, kontrolu i upravljanje strahom, a ne kroz jačanje društvene solidarnosti i socijalne zaštite.

Iako se potpuna stabilnost u uvjetima fluidne modernosti čini nedostižnom, Baumanova analiza jasno pokazuje da privatizacija rizika i individualizacija sigurnosti ne nude dugoročno rješenje za društveno proizvedenu nesigurnost. Naprotiv, takve strategije produbljuju osjećaj izolacije, odgovornosti i nemoći kod pojedinaca, dok strah postaje trajni pratilac svakodnevnog života. Baumanov doprinos sociološkom razumijevanju straha ogleda se u razotkrivanju mehanizama kroz koje se strah proizvodi, normalizira i politički i ekonomski instrumentalizira u fluidnoj modernosti.

Istovremeno, njegova perspektiva ostaje pretežno dijagnostička. Iako snažno analizira uzroke i društvene posljedice straha, Bauman nudi ograničen broj konkretnih institucionalnih rješenja za obnovu kolektivne sigurnosti u globaliziranom svijetu. Upravo zbog toga, njegova analiza straha u fluidnoj modernosti predstavlja ne samo teorijski okvir za razumijevanje suvremenih oblika nesigurnosti, već i poziv na dalja istraživanja usmjerena ka razvoju društvenih politika i institucionalnih modela koji bi mogli ublažiti strukturne izvore straha, a da pritom ne naruše slobodu, pluralizam i društvenu koheziju.

Literatura

1. Bauman Zygmunt (2009a), *Fluidna ljubav: O krhkosti ljudskih veza*, Mediterran Publishing, Novi Sad
2. Bauman Zygmunt, (2009b), *Fluidni život*, Mediterran Publishing, Novi Sad
3. Bauman Zygmunt, (2009c), *Identitet: Razgovori s Benedettom Vecchijem*, Naklada Pelago, Zagreb
4. Bauman Zygmunt, (2009d), *Postmoderna etika*, AGM, Zagreb
5. Bauman Zygmunt, (2010.), *Fluidni strah*, Mediterran Publishing, Novi Sad
6. Bauman Zygmunt, (2011.), *Tekuća modernost*, Naklada Pelago, Zagreb
7. Bauman Zygmunt, Donskis Leonidas, (2013.), *Moral Blindness: The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity*, Polity Press
8. Bauman Zygmunt (2016.), *Strangers at Our Door*, Polity Press
9. Beck Ulrich, (2001a), *Pronalaženje političkoga*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
10. Bek Ulrih, (2001b), *Rizično društvo: U susret novoj moderni*, Filip Višnjić, Beograd
11. Delić Zlatan, (2012.), *Globalization and Responsibility*, IntechOpen
12. Gidens Entoni, (1998.), *Posledice modernosti*, Filip Višnjić, Beograd
13. Ohaekwusi, Anthony Chuwkuebuka, (2018.), *Bauman on Moral Blindness: Analyzing the Liquidity in Standards of Moral Valuation*, Forum Philosophicum 23, no. 1: 69–94
14. Ricer Džordž, (2009.), *Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni*, Službeni glasnik, Beograd
15. Svensen Laš Fr. H., (2008.), *Filozofija straha*, Geopoetika, Beograd
16. Tatalović Siniša, (2006.), *Koncepti sigurnosti na početku 21. stoljeća*, Međunarodne studije, god. 6, br. 1, str. 60-80
17. Ziegler Jean, (2003.), *Novi gospodari svijeta i oni koji im se protive*, IZVORI, Zagreb